

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

De tractatione statuum in specie, deque singulorum exemplis. Ac primùm
de comiecturali. Capvt XXXI.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

Arte, Pictor naufragia pinxit, & publicè proposuit, nemo nauigat, reus est Reipub. læsæ: necesse est, sua se arte defendat, quod pictores confueuerunt huiusmodi multa pingere, & publicè proponere.

Assumptiuus status qua-
tuor partes,
suo species

Assumptiuus qualitas constat, relatione, remotione, compensatione, uenia. Relatiuus status fit, quum reus culpam reuertit in eum, propter quem arguitur, ut, Miles in acie exclamauit, vincimur, occisus est ab Imperatore. Reus fit Imperator læsæ Reipub. contradicit: dicit enim militem peccasse, & idèò occidi debuisse, quod hoc clamauerit.

Remotiuus duobus modis fit, quam aut in personam remouemus, aut in rem.

In personam, ut, Legatus intra trigessimum diem nauiget: legatus, non accepto à quæstore uatico, non nauigauit intra trigessimum diem, reus est malè gestæ legationis. hic enim remouet crimen malè gestæ legationis, quod uaticum non accepit.

In rem, ut, Missus est ad expugnandam hostium ciuitatem, inuenit illam lue laborare, reduxit exercitum; reus est læsæ Reipub.

Compensatiuus status fit duobus modis; cum aut delicto meritum comparamus, aut cum maiori incommodo consultum esse cõtendimus.

Delicto meritum comparatur, ut, Miles ex acie ad muros confugiebat; Imperator muros diruit, uictoriam reportauit, reus est læsæ Reip.

Maiori incommodo prospectum esse cõtendimus, ut, Tyrannidis tempore speciosum filium amico commendauit, uocauit ad se patrem eius tyrannus, & tormentis expressit, ubi erat filius: satellites misit ad amicum, amicum puerum occidit, tyrannus se necauit, amicum mater puer cædis accusat, adest ei pater. Hic enim dicit puerum maiori à se pudoris iniuria liberatum.

Venia omnis, aut purgatiua, aut deprecatiua.

Purgatiua quatuor modis fit, errore, casu, necessitate, obliuione.

Errore, ut Exulem intra fines deprehensum liceat occidere. Ex duobus geminis fratribus similibus alter exulabat, fratrem eius quidam, tanquam exulem occidit; reus est cædis. Hic enim se dicit errore fecisse.

Casu, dum uenatur, hastam inferam misit, hominem occidit, eo uulnere perijt, reus fit cædis. Hic enim dicit, se non uoluntate, sed casu fecisse.

Necessitate, Orator captus ab hostibus, laudes eorum scripsit, iubentibus his, & publicè recitauit: gratuito diuulsus est, ad suos reuersus læsæ Reipub. accusatur. Hic enim dicit, se non uoluntate, sed necessitate fecisse.

Obliuione, Sacerdos omnibus Calendis sacerum non fecit, peritur ad pœnam. Hic enim aliter defendi non potest, nisi memoria sibi allegauerit excidisse.

De precatiua uenia: cum nulla potest esse defensio, sed eum, cui liceat ignoscere tantummodo deprecamur.

Hæc ille, quorum nonnulla sunt plerumque spinosa, & exilia: sed uisum est hoc antiquitatis monumentum non omittere, in cæteris liberiori cursu fluere oratio.

De tractatione statuum in specie, & de quæ singulorum exemplis.

Ac primum de coniecturali.

CAPVT XXXI.

IN coniecturali statu, ubi de facto non constat, duo maxime spectantur, uoluntas, & facultas: si enim & uoluerit, & potuerit reus, argumento est quod fecerit: sin contra, expedit se laqueis accusationis.

Ad uoluntatis significationem spectatur motus animi: Cupiditas, dolor, metus, uoluptas, uitiâ: in corpore ualorudo, forma, uires: in externis locus, tempus, modus, &c.

Hæc sunt fidei capita, per quæ orator ex-

Statu in
in partem

Primum, si cupidus fuerit, qui accusatur, dicitur, ut, Cæsar rapuit sponte Principatum, quod à puero flagrauit gloria, & habuit hos uersus in ore, quos ex Euripide uertit Cicero.

Si uolandum est ius, regnandi causa
Violandum est, in alijs rebus, pietatem celas.

Metus, ut Drances arguitur, quod eadem patiarit, facile negatur, quia, ut ait Virgilius:

Hæc mihi est frigida dextera bello.

Voluptas, ut Antonius citatur reus adulterij, expendatur uita eius à puero, quod Cicero facit Philipp. 2.

Dolor, ut Deianira occidit maritum, quid mirum: Zelotypiæ furore, doloreq; flagrans, à Seneca tragico sic exprimitur:

O quam

O quam eruentus foeminas stimulat dolor,
 Eni iam uis una pellici, & nupta domus:
 Scylla, & Charybdis, Sicula contorquens fra-
 ta,
 Minus est timenda, nulla non melior fera
 est.

Deiotarus.

Virtutes, ut Cicero pro Deiotaro.
 Deiotarus (inquit) non est saltator, quare?
 Omnes sunt in eo regiae virtutes, quod te
 Cæsar, non ignorare arbitror, sed præcipue
 singularis, & admiranda frugalitas, ceteri scio
 hoc verbo Reges non laudari, frugi hominẽ
 dici non multum habet laudis in rege: fortẽ,
 iustum, seuerum, grauem, magnanimum, lar-
 gum, beneficum, liberalem, hæc sunt Regiæ
 laudes.

Catiline.

Vitia apud Salustium.
 Arguitur affectu esse dominatum Catilina,
 quid mirum? nobili genere natus fuit: ingenio
 malo, prauoque. Huic ab Adolescentia bella
 intestina, exedes, rapina, discordia ciuili gra-
 ta fuere, ibique iuuentutem suam exercuit,
 patiens corpus inedia, algoris, vigilia, supra
 quam cuiquam credibile est, animus audax,
 subdolos, vanus, cuiuslibet reus simulator, atq;
 dissimulator, alieni appetens, sui profusus, ar-
 dens in cupiditatibus, tatis eloquentiæ, sapien-
 tiæ parum, vastus animus, immoderata, in-
 credibilia, nimis alta semper cupiebat.

Præclara coniectura, & digna Salustio.

In corpore vero ad confirmandam volun-
 tatem faciunt valetudo, forma, vires, ætas, se-
 xus, &c.

Corporis
 forma ad
 probationes
 facit.

Forma, inquam, facit coniecturam mo-
 rum, & si ea non satis firma est, quin ad ornã-
 dum potius, quam ad præbandum valet. Vsur-
 pauit tamen Cicero, & Sidon. Apoll. Gra-
 tionem significum esse omnis turpitudinis o-
 stendit, vel ab ipsa corporis figura, quam egre-
 gie describit.

Vires, & ætas, ut Penelope, Læertes, & Te-
 lemachus vini inferre Prociis non possunt:
 nam canunt apud Ouidium:

Tres unus imbelles numero, sine viribus u-
 xor,

Læertesque senex, Telemachusque puer.

Addit etiam nomen aliquid, & institutio,
 & genus, & vitæ conditio, a quibus ducenda
 quoque argumenta docent Cicero, & Hermo-
 genes, ut si dicamus quempiam Caldum vo-
 cavi, quod repentino, ac temerario sit consilio,
 & ostendamus apud quos, & a quibus educa-
 tus, & eruditus fuerit, quibuscum viuat, vel

vixerit, quo more domestico.

Ex fortuna ducuntur argumenta, cum d-
 stenditur quispiam seruus, vel liber, vel di-
 ues, vel pauper, vel ignobilis, vel priuatus:
 vel cum potestate, vel doctus, vel indo-
 ctus.

Ad externa spectant locus, & tempus, quo-
 rum opportunitas comes est factorum.

Hæc ergo in genere spectantur, locus, tem-
 p^o, occasio, faciilitas, facultas: in loco opportu-
 nitas, in tempore longinquitas, in occasio-
 ne facultas, in facultate copia, & pote-
 stas.

Deinde videndum est, quod adiunctum sit
 negotio: hoc est, quid maius, quid minus, quid
 simile, ex quibus come Aura quædam ducitur.

Quod si ea, quæ de persona dicta sunt, non
 fuerint in causa, hortandi erunt iudices, vt ve-
 terem famam hominis, non putent in causam
 peruenire, nam ea illum antea eclasse vitia,
 nunc manifesto teneri.

Def. nstionis
 methodus.

Defensor autem primum si poterit, nite-
 tur, vitam eius, qui postulabitur, demonstrare
 honestissimam, id faciet, si ostendat aliqua e-
 ius nota, & communia officia, in parentes, a-
 micos, affines, necessarios, in rempubl.

Hæc ipsa magna cum orationis grauitate
 proponet, & illustrabit. Indignatio erit iu-
 cta cum quaestione, per quam miserum facin-
 osus esse dicet, ac indignum, innocentem ac-
 cusati, cum animus omni in vita fuerit a vi-
 tijs remotissimus. Sin autem in antea acta vita
 aliqua turpia erunt, aut falso venisse in hanc
 ex stimulationem dicentur, aut ex aliquorum
 inuidia, & obreclatione, aut opinione falsa
 rumoris, aut necessitati, aut persuasioni, aut
 adolescentiæ, aut alieni non prauæ affectioni
 animi attribuentur.

At si nullo modo vitæ turpitudine, aut in-
 famia delecti poterit oratione, negare oportet
 bit, de vita eius, & moribus quaeri, sed de co-
 erimine, cuius arguitur: quare, antea actis omis-
 sis, illud, quod iustat agi oportere. Hæc Cic.
 2. de inuent.

Iam ad præbandum allamentur argumen-
 ta remota, quæ cum foris petantur, at te tamẽ,
 & ind. stria oratoris, non mediocriter elucel-
 cunt. Sant autem partim diuina, partim hu-
 mana.

Argumenta
 remota ds-
 uina.

Diuina in sex partiuntur, in oracula, aus-
 picia, vaticinationes, responsa sacerdotum, ha-
 ruspicum, coniectorum, quæ fusius prosequi
 nec est huius loci, nec instituti.

Vestalis de
Iaxo praci
pisalaron
lad tur.
Castitatur
et.

Seneca Vestalis castitatem probat, quod stupri accusata, & de saxo praecipitata, illaesa permaneret.

Concludit in haec verba: *Damnata deiecta est, absoluta descendit.*

Porro, quae Ethnici diuina restantur esse testimonia, apud Christianos irrisa iacent, & contempta.

Nallas igitur horum vsus, nobis ex Ecclesiae auctoritate, orthodoxorum sententijs, & probatis miraculis, omnis testimoniorum diuinitas accersenda. Fuit apud antiquos consuetudo, quam nunc aliqui supersticiosè retinent.

Argumenta petere facti, vel infecti, per ignem, & aquam.

Nam & Germani spuriam prolem explorabant per Rheum, quem idcirco Nonnus *ῥότων ἰλεγχ γαμον* nominat: & apud Heliodorum, Theagenis, & Charicleae virginitas per ardentis prunas tentatur: de quibus probationibus agit Demetrius Carthophilax, Chomatenus.

Per praesertiones, per sortilegia, per *μνομαχίαν*, per obiectum cadaveris: sed haec partim verita, partim non satis certa.

Nam (quod ad cadauer attinet) id ipsum praesente percussore, sanguinem emittere aiunt, & praesertim res est comprobata: itaque hoc iudicium quidam magni faciunt, vt Boetius, de ci. 116. & Plancus de iudicijs: Alij tamen, & graues auctores, non satis esse censent, ad reum quaestioni subiiciendum, nisi alia accedant, vt fama, minae, inimicitiae.

Legendus est Delsio, disquisitionum magicearum lib. 4. Quidam miraculo tribuunt, quidam casui, alij melius referunt ad antipathiam, ex vehementi odio occisi in interfectorem, quod qualitatem arcanam impresserit corpori, cum caduere permanentem, ad quod videtur referendum illud Lucret. ij.

Inde peti corpus, mens unde est, auacia, amore.

Namque homines plerumque cadunt in vulnere, & illam

Emicat in partem sanguis, unde icimur ista,

Et si cominus est, hostem ruber occupat. horat.

In quo amantis, & mortui est comparatio: vt enim ille rem amatam appetit; sic & mortuum corpus rem inuisam impetit.

Sic habet Lem. lib. 2. de occultis naturae

miraculis, cap. 7. Langius ep. 40. Pictorius, dialogo 9. Gemma lib. de characteribus c. 6. & haec de istis studijs sufficiunt.

Humana sunt, quae spectantur ex auctoritate, & voluntate, & ex oratione, aut libera, aut expressa, in quo sunt scripta, pacta, promissa, iurata, quaesita, atque in eo quaestiones coniecturalis genere, maximè testes, & quaestiones adhiberi solent.

Testes debent esse graues, constantes, honesti, & (vt breuiter dicam) sine affectu: contra reijciuntur, si natura vani, si leues, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia impulsu, si praemio, si gratia adducti.

Quaestionum fidem haec attenuare solent, quod dolorem fugientes multi in tormentis ementiti, praesertim morti maluerunt falsum fatendo, quam inficiendo dolere.

Quod multi eiuam suam vitam neglexerint, vt eos, qui his chorois, quam ipsi sibi essent, liberarent.

Alij autem, aut natura corporis, aut consuetudine dolendi, aut metu supplicij, aut mortis, vim tormentorum pertulerint, cum essent maleficio infecti.

Alij ementiti sunt in eos, quos oderant. Haec ex Ciceroe satis fuerit delibasse. Na pleniorum istius rei cognitionem, ad praesertim iudiciorum remittimus.

Accusator, quasi hasta in manu posita instabit, coniecturas omnes ab animo, corpore, externis conglobatas exponet: nihil tamen confectabitur morosius.

Contra, reus ostendet haec argumenta verisimilia, non propriae notae, omnia in multis aliter, atque aliter euenisse, nihil esse tam miseram, quam hominis salutem inconstantiae committi.

Exemplum huiusmodi quaestiones Iulientium est in Palamede apud Gorgiam Leontinum: cuius ego partem in confutatione Latinae feci, quod praesertim mihi videretur eloquentiae monumentum Gorgiae illius Leontini oratio, qui statuam ex auro solido, propter facundiam donatus est: Ad haec

praestat legere Philotam,

Quinti Curtij libro sexto.

Argumenta
remittuntur
maia.

Status finitimus, & de eius tractatione.

Diogenis
factum im-
signo.

DE hoc statu diximus in artificio orationis: fit cum queritur, quid sit res, & quo nomine efficienda? An sacrilegus Diogenes, qui deunculi idolum ligneum rapuit de triuo, ut sibi coqueret coenam?

M. Tullius breuiter sic explicat, lib. 3. de Oratore.

Definitionis autem sunt disceptationes, ut, cum queritur, quid in communi mente, quasi impressum sit, ut si diceretur idne sit ius, quod maximae parti sit utile: aut cum, quid cuiusque sit proprium exquiritur, ut ornate dicere proprium sit oratoris, an id etiam aliquis praeter se possit: aut cum res distribuitur in partes, ut si queratur, quot sint genera rerum experientiarum: aut cum qua forma, & quasi naturalis nota cuiusque sit, describitur, ut si queratur auari species, aeditiofi, gloriosi: ex quo intelligas notionem, notationem, definitionem, distributionem, descriptionem, hanc locum tum fulcire, tum ornare.

Primus ergo accusatoris locus erit nominis, cuius de vi queritur, breuis, aperta, & ex hominum opinione de prompta definitione, ut si accusetur Flaminius lesae maiestatis, quod filium magistratum gerentem de concione detraxerit, ita proponenda erit definitio.

Maiestatem minuere, est aut de amplitudine, aut populi potestate, aut eorum, quibus populus potestatem dedit, aliquid derogare.

Hoc si breuiter est positum, pluribus est verbis, & rationibus confirmandum, & ita esse, ut descripsi, raris ostendendum: Deinde ad id, quod definitis, factum eius, qui accusabitur, adiungere oportebit, & ad hypotheseos gradum facere.

Est & infirmenda aduersariorum definitio, ea autem infirmabitur, si falsa demonstrabitur ex consuetudine, & opinione hominum, a turpi, a inutili, &c. Sed quoniam quae ad definitiones attinent, libro quarto sunt explicata, nunc pluribus inculcandum non putato.

Status qualitatis.

Cum factio, & facti nomine concessio, vis, & natura, & genus negotij ipsius queritur: constitutionem generalem appellamus, inquit Cic. 2. de inuent. quae duplex est, negotialis, & iuridicialis.

Negotialis est, quae in ipso negotio iuris ciuilibus habet implicitam controuersiam, ut quidam pupillum heredem fecit, pupillus ante mortuus est, quam in suam hereditatem veniret; de hereditate ea, quae pupillo venit, inter eos, qui patris pupilli secundi sunt, & inter agnatos pupilli controuersia est.

Iuridicialis est, in qua aequi, & iniqui natura, & praemij, & poenae ratio queritur. Iuridicialis status duae sunt partes, una absoluta, altera assumptiua: Absoluta, quae factum, ut ex se legitimum tueretur, ab Hermogene dicitur accusatio rei cuiusdam, tanquam obnoxie, quae tamen omni noxa soluta videri potest, a Cicero re latro nominatur, 2. de inuent.

Ea est, cum reus (inquit) quod agitur confessus, aliter se inductum peccato, iure fecisse demonstrat. Sic Horatius occisis tribus Cupiatijs, & duobus amissis fratribus domum se victor recipit, is animaduertit sororem suam de fratrum morte non plorantem, sponsi autem nomen appellentem audiuit cum gemitu, & lamentationem indignae passus virginem occidit. Accusatur.

Relatio
quid.

Absoluti status partes, quas ex Curio fortianiano supra, in quatuor capita distinximus, ab alijs ita enumerantur, natura, lex, consuetudo, iudicatum, aequitas, pactum, quae si in causa ostendat, absoluitur reus; ut, accusatur Cereas, quod Bambalionem nocturnum furem occidit, factum legitimum probat.

A natura, quae docet vim vi repellendam.

A lege, quae sic habet, Si nox factum furtum esset, si in alijs occisit iure casus esto.

A consuetudine. Hoc a natura expressum, a lege confirmatum, omnis saeculorum memoria seruauit, omnium gentium instituta tenuerunt.

A iudicato, in simili causa absolutus est Faunius in quo iudicum auctoritas, & par ratio circumstantiarum plurimum valet.

Ab aequitate, si vita nostra in aliquas insidias, in vim, in tela inimicorum incidit, omnis honesta ratio querenda est expedienda salutis.

A pacto, si contra datam fidem fecerit accusator.

Assumptius est, quæ colorem sumit ad factum excusandum, ceteroqui malum.

Color autem apud Rhetores, est quicquid ad excusationem facti assumitur, quod eius rationem imputat, vt purpura lanam.

Tres autem habet partes, remotionem, comparationem, concessionem.

Remotio omnem culpam remouet, & in alium transfundit, vt Vlysses apud Homer. Iliad. a. verberauit Thersitem, reus citatur, non diffusetur, sed impudentem muscam, & Regū obiretorem se verberasse dicit, qui minime tolerandus fuerit.

Comparatio, factum aliquod deterioris comparatione, quod alioqui faciendum fuisset, minuit: vt lex Solonis sanxit, *ἰὰ μὴ τὴν ἡλικίαν τοὺς γονεῖς ἀτιμῶσθω* si quis non nutruerit parentes, infamis esto. Aliquis alimenta denegauit pari, excusat se, quod, cum aut patri, aut coniugi fame percipendum esset, vxoris salutem vitæ parentis anteposuerit.

Concessio factum concedit, & malum fatetur, sed minuit ab adiunctis.

Purgatio, cum reus se aliquis vi impulsus, ad crimen ostendit, eius partes sunt necessitas, fortuna, permotio.

Iosephus.

Necessitas, vt mater Hierosolymitana necauit filiolum, sed furore, & fame stimulantem, pessimis omnino de minimis.

Fortuna, pædagogus Croesi filio, ad morus venabulo feram appetens, alumnus transueberat, casu factum diluit apud Regem, & cerre ita diluit, vt, quod testatur D. Basilus, a Cræso absolueretur.

Herodot. D.

Basil. in.

epist.

Iliados a.

Permotio, quæ a Cicerone, de inuent dicitur impulsio, & ratiocinationi opponitur, vt Achilles dicitur a gladio insilit in Agamemnonem, sed in coæstu, qui describitur ab Homero, a noris, & furoris omnium impotentissimo.

Deprecatio malum, malefactum admittit, nec excusationes multas querit, sed ignoscere petit.

Rationes ignoscendi sunt, rei nobilitas, virtus, antea factæ vitæ innocentia, officia in reipub. spes futurorum, minimum periculū in ignoscendo, honestas in venia, si concedatur.

Hic locus dicendi amplissimus, & vbi flexanima illa eloquentia vires suas exerit, & motus excitat.

Nunc de variis generis iudicialis orationibus videamus.

De accusatione.

CAPVT XXXII.

Primum omnino, eundemque frequentissimum in genere iudiciali locum obtinet accusatio, & defensiones, de quarum artificio iuvat hic non nihil submonere.

Accusatio cum sit rei coram iudicibus delatio, ritè seruatis iudiciorum formulis, honestè debet esse, & grauis: neque enim idem est accusator, ac liuidus quispiam caluniarum, qui cum veris criminibus innocentis famam nullatenus aspergi videat, maledicendi rabie facta conquirat, quibus pessumdet innocentiam.

Accusatio (inquit Cicero) crimen desiderat, alioqui mala, & nugatoria futura est.

Nec satis bonum aut commune, aut priuatim spectare debet, quo consilio si destituta sit, in vitia inuidiæ, odij, perfidie, facile prolabitur. Quamobrem & spectata communi vitæ, multos olim Resp. Romana probauit ac usitatores, & ad hæc studia iuuenum non raris aluit industriam, vt inuidiosa opprimatur potenti, b iisdem telis accusationis circumuenter, vel intringeretur, vel hebesceret.

Facile (inquit Cicero) omnes parimur esse quamplurimos accusatores: quod innocens, si accusatus sit, absolui potest nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest.

Vilius est autem absolui innocentem, quam nocentem causam non dicere.

Sic anseres, & canes aluntur in capitolio, vt significant si fures venerint, at fures inter noscere non possunt, significant tamen si qui noctu in capitolium venerint, & qui ad est suspiciosum, tamen si bestie sunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ est cauior. Quod si luce quoque canes latent, cum Deos salutatum aliqui venerint, opinor ijs cura suffringantur, quod acres sint, etiam tum, cum suspicio nulla sit. simillima est accusatorum ratio. Alij (inquit) anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alij canes, qui & latrare, & mordere possunt, qui si latent sine suspicione, & deserant crimina, nec dicere possunt, aut quare, aut quomodo sunt omnino reprimendi.

Verum.